כד הקמח — מזוזה

שומר ה' את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד (תהילים קמ"ה:כ'). ידוע כי ההשגחה השופעת בשפלים על בני אדם בכללים ופרטים והשמירה דבקה בהם שאלמלא השמירה היו ישראל הפקר נמסרים למקרים, ועל ענין השמירה נקרא הקב"ה שומר ישראל הוא שאמר דוד (שם קכה) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, ואמר (שם) ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך, ומפני שהקב"ה עליון על הכל והוא שליט בשש הקצוות לכך הזכיר במזמור ההוא ששה פעמים לשון שמירה, ומפני ששאר האומות חלק הכוכבים והמזלות ולא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא לקחם לחלקו יתברך, לכך השמירה חלה בהם יותר מכל העמים, וכענין שכתוב (מיכה ד':ה') כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד, ולכך אמר דוד בכאן שומר ה' את כל אוהביו ואמר זה על ישראל כי האומות יש להם שרים למעלה ממונים עליהם והם המשפיעים להם טובה ושלוה והם השומרים הסובבים בעיר ואין הקב"ה שומר שלהם, אבל למי הוא שומר לישראל שהם אוהביו כי ישראל בלבד הם אוהביו מכל האומות כי הם זרעו של אברהם שנשתבח במדת האהבה, הוא שהזכיר עליו הנביא (ישעיהו מ"א:ח') זרע אברהם אוהבי כלומר דומים הם לאביהם בענין האהבה, וכענין שאמרו רבותינו ז"ל לאוהבי אלו שעושין מאהבה מה לך יוצא ליהרג על שמלתי את בני, מה לך יוצא ליסקל על שנטלתי את הלולב, מה לך יוצא לישרף על שאכלתי את המצה מה לך לוקה מאפרגוג על שעשיתי רצון אבי שבשמים (זכריה י"ג:ו') מה המכות האלה בין ידיך ואומר אשר הוכיתי בית מאהבי המכות האלה גרמו לי ליאהב לאבי שבשמים, ועוד אמרו או יהודאי או צלוב וכן דוד אומר (תהילים מ"ד:כ"ג) כי עליך הורגנו כל היום, ומה שאמר זרע אברהם הכונה בו זרע ישראל בלבד ואין להבין בכללו בני ישמעאל וגם אין להבין בכללו בני עשו שהרי כתיב (דברים י':ט"ו) ויבחר בזרעם אחריהם בכם, כדי שלא תבין בני ישמעאל ובני עשו במה שהזכיר בזרעם אחריהם לכך הוסיף לומר בכם, כלומר בכם שאתם זרע יעקב. וכדי לקבוע בלב אמונה זו שהשמירה חלה בישראל ושהקב"ה שומר אותם בכל עת ובכל זמן ביום ובלילה לכך קבעה לנו תורה מצות מזוזה להניחה על פתחי בתינו כדי שנתכוין אל העיקר הזה בכל פעם ופעם שאנו נכנסין אל הבתים שהשמירה חלה בנו ושופעת עלינו לא תפרד ממנו אפילו רגע, וגם בלילה כשאנו ישנים על מטותינו בתוך בתינו שמירתו יתברך מקפת אותנו מבחוץ ומגינה עלינו, ולכך נצטוינו במצות מזוזה לכתוב בה ענין היחוד ותלמוד תורה בפרשה ראשונה, ואמתת עונש ושכר בפרשה שניה, והנה זה עדות ומופת על שלשה דברים על אמתת הנבואה ועל חידוש העולם ועל ההשגחה, כי זכרון יציאת מצרים באותות ובמופתים שנעשו שם מחייב כל זה ומעיד עליו, וכיון שכן מי שקונה מזוזה וקבעה בפתחו שהוא נכנס ויוצא תדיר דרך שם הרי זה מסכים במחשבתו ומודה שהוא מאמין בשלשה דברים הללו שהם עיקר האמונה והתורה:

אין ראוי לבני אדם להקל במצות מזוזה ולא להתרשל בה ואף אם היה שכרה גדול ודמיה מרובין שהרי אנו רואין התועלת הגדולה הזאת והפרי הנעים היוצא ממנה בקיומה על אחת כמה וכמה כששכרה קל ראוי להענש כל המתרשל בה:

משפט המזוזה שיהיו בה שתי פרשיות שמע והיה אם שמוע. וגם שיכתוב אותה כ"ב שיטות כמנין כ"ב אותיות כי יש לכל זה עיקר ושיהיה על הארץ בתחלת שטה לא בסוף שטה. מקום כתיבת המזוזה כתב רבינו האיי ז"ל קלף ודוכסוסטוס לענין מזוזה שוין נכתבת על קלף ונכתבת על דוכסוסטוס וכן הלכה וכן המנהג אלו דבריו ז"ל. וזהו שאמרו ז"ל אמר ר"ש בן אלעזר ר"מ היה כותב על הקלף מפני שמשתמרת, ובמס' מנחות (דף לד) אמרו אמר ר' שמעון בן אלעזר רבי מאיר היה כותבה על דוכסוסטוס ושם נפסקה הלכה כרבי שמעון בן אלעזר, ושני דברים הללו יורו שאפשר לכתבה בין בקלף בין בדוכסוסטוס והכל שוה אצל מזוזה שאם לא כן היה לו לומר ר' מאיר אומר אין כותבין מזוזה על הקלף אלא על הדוכסוסטוס, ויש מן הגאונים שמצריכים במזוזה עיבוד ושרטוט לשמה

כספר תורה ושתהיה כתיבתה בדוכסוסטוס במקום שער שהוא הצד שהשער צומח בו וקלף במקום הבשר. וכן אמרו רבותינו ז"ל קלף במקום בשר, דוכסוסטוס במקום שער. והכתיבה בקנה שכן אמרו לפיכך זכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפלין ומזוזות. וצריך שיכתוב בדיו לא בשאר הסמנין ושתהיה הכתיבה מרובעת שכן אמרו אין נכתבין אלא אשורית. צד ההנחה היא מימין שנאמר ביתך דרך ביאתך וכי עקר איניש כרעיה דימינא עקר ברישא, מה שכתוב על מזוזות ועל מזוזת כדי שלא תבין משני צדדין אלא מצד אחד והוא הימין:

מקום הנחתה אמרו ז"ל מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח, מאי טעמא אמר רבא כדי שיפגע במצוה מיד, רבי חנינא מסורא אמר כי היכי דתנטריה אמר שמואל מצוה להניחה בתחלת שליש העליון, ואיך הענין בתחלת ממש שאם כן היה לו לומר בגבהו של לחי או של פתח, וזה מפורש בירושלמי שאמר דא מזוזה היכא יהבי לה רבנן כו' רבי זעירא ורבי יהודה בשם רבי שמואל משלשו ונותנה בתחלת שליש העליון מה ביניהם מקום מזוזה ביניהון עד כאן בירושלמי. (מנחות פ"ד דף מד) אמרו רבותינו ז"ל כל מי שאין לו מזוזה בפתחו עובר בשני עשה שנא' וכתבתם וכתבתם:

וצריך שתתבונן כי יש במזוזה השם המיוחד מבפנים ושם שדי מבחוץ, והיה זה מפני שאומות העולם חושבין שאין ההצלחה מצויה בבתים כי אם מקרה כפי מערכת הכוכבים המנהיגים את העולם השפל הזה, כגון אלו שאומרין מיום שקנה פלוני בית זה או נשא אשה זו מאותה השעה נתעשר ונתעלה מזלו כפי המזל והשעה והרגע שהיה בתקפו ומעלתו, וידוע כי אין ראוי להסתכל בזה כי אין הרגעים ועתות היום אלא להקב"ה. והוא שאמר דוד (תהילים ל"א:ט"ז) בידך עתותי. וכגון אלו שאומרים העושה מלאכה ביום פלוני אינה מצלחת, כל המסתכל בזה עובר משום (ויקרא יט) לא תעוננו שאומר עונה פלונית מצלחת ועונה פלונית אינה מצלחת, אך מה שנוהגין העולם שאינם נושאים נשים בחסרון אלא במילוי הלבנה אין איסור בזה ואינו מן הענין שהרי אינו אלא סימן בעלמא ואין כונתם אלא לסימן טוב שיעשו הנישואין במילוי ולא בחסרון, וכענין שאנו נוהגין בליל ראש השנה והוא מנהג הגאונים להביא על השלחן קרכס"ת, וכענין שאמר מושחים המלכים על המעין והיה הענין לסימן טוב שיעשו כדי שתמשך מלכותם. וכן מצינו מפורש שאמר דוד ע"ה (מלכים א א':ל"ג) קחו עמכם את עבדי אדוניכם והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל ותקעתם בשופר ואמרתם יחי המלך שלמה, וכל המסתכל בענין הנישואין ובהצלחת הבתים לדבר אחר זולתי לסימן, הרי זה מדרכי האמורי והוא מנהג האומות שחושבין שהצלחת הבתים תלויה במערכת הככבים. ועל כן באה המצוה הזו הנתונה במזוזות הבתים להורות שאין הצלחת הבתים תלויה כי אם באחד אשר הוציאנו ממצרים ובשמו שדי שהוא משדד ומנצח מערכת הכוכבים שכח מעלתם לפי המקרה וכחו עליון עליהם לפי העונש והשכר, כי מי שבראם מאין הוא יכול לבטלם ולהחזירם לאין אין צ"ל להשפיל את כחם. ועל זה רמזו החכמים ז"ל שאמרו בענין אברהם אמר לו הקב"ה בה"א בראתי את עולמי בה"א אני מבטל כח מזלך:

גדול כח מצות מזוזה שהיא משמרת את האדם כענין שכתוב (משלי ו':כ"ב) בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך, וכן אמרו בירושלמי במסכת פאה ארטבן שדר ליה לרבי מרגניתא א"ל שדר לי מילא דשויא טפי מינה או דכותא שדר ליה מזוזתא, א"ל אנא משדר לך מרגניתא דלית לה טימי ואת משדר לי מילא דשויא חד פולר. שדר ליה רבי דידי עדיפא מדידך, דידך הוי דבר שיש תכלית לדמיו דידי היא מנטרא לך שנא' בשכבך תשמור עליך. ועוד דרשו ז"ל מלך בשר ודם הוא יושב מבפנים ועבדיו משמרין אותו מבחוץ. אבל הקב"ה אינו כן אלא ישראל מבפנים והקב"ה משמרן מבחוץ שנאמר (תהילים קכ"א:ד'-ה') הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. וכתיב (שם) ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך: